

Sammanfattning

Vid tillkomsten år 1998 av ett nytt pensionsavtal på det kommunala området uppkom behov av att reglera arbetstagarnas redan intjänade pensionsrätt. Det nya pensionsavtalet, PFA 98, tillfördes bestämmelser om detta vari bl.a. föreskrevs att folkpension och ATP ska bestämmas utifrån de uppgifter bl.a. om civilstånd som gällde för arbetstagaren den 31 december 1997, dvs. dagen före det nya pensionsavtalets ikraftträdande. Tvisten gäller frågan om den regeln innebär att man vid beräkningen av den intjänade pensionsrätten ska likställa en ogift arbetstagare med en gift arbetstagare på samma sätt som enligt reglerna för den allmänna pensionen vid beräkningen av ålderspension.

ARBETSDOMSTOLEN

DOM
2007-11-07
StockholmDom nr 85/07
Mål nr A 13/06

KÄRANDE

Lärarnas Riksförbund, Box 3529, 103 69 STOCKHOLM
Ombud: förbundsjuristen Kristina Rollbäck, samma adress

SVARANDE

Stockholms stad, Stadshuset, 105 35 STOCKHOLM
Ombud: arbetsrättsjuristen Rikard Hultman, Sveriges Kommuner och Landsting, 118 82 STOCKHOLM

SAKEN

tolkning av kollektivavtal

Mellan å ena sidan Stockholms stad (staden) och å andra sidan Lärarnas Riksförbund (förbundet) och ett flertal andra arbetstagarorganisationer gäller kollektivavtalet Pensions- och försäkringsavtal – PFA 98. Avtalet innehåller bland annat följande bestämmelser.

Kap 7. Intjänad pensionsrätt 1997-12-31**§ 29 Giltighet**

Bestämmelserna i detta kapitel gäller för arbetstagare:

- a) som 1997-12-31 omfattades av PA-KL hos kommun, landsting, kommunalförbund eller annan av Pensionsnämnden godkänd arbetsgivare, och
- b) för vilken PB blir gällande 1998-01-01.

§ 30 Intjänad pension**Mom. 1**

Intjänad ålderspension beräknas som det högsta värdet av en livränta enligt PA-KL § 15 och en kompletteringspension enligt PA-KL §§ 9 och 14, varvid följande regler ska tillämpas.

-
- 2. Folkpension och ATP bestäms utifrån de uppgifter om civilstånd, poängår och medelpoäng som gällde för arbetstagaren 1997-12-31.

PFA 98 trädde i kraft den 1 januari 1998, då det ersatte pensionsavtalet PA-KL.

Mellan parterna har uppstått tvist om innebörden av begreppet civilstånd i § 30 mom. 1 punkt 2 vid beräkningen av intjänad pensionsrätt per den 31 december 1997. Tvisten rörande denna principfråga har uppkommit vid beräkningen av pensionen för förbundets medlem S.E. Han var den 31 december 1997 ogift, men sammanboende med en kvinna som han varit gift med och som han dessutom hade barn med. Enligt förbundet skulle S.E:s intjänade pensionsrätt per den 31 december 1997 rätteligen ha beräknats med utgångspunkt i att S.E. var att likställa med gift pensionsberättigad. Stadens uppfattning är att S.E:s pensionsrätt ska bestämmas, på det sätt som skett, med utgångspunkt från den uppgift om hans civilstånd som fanns registrerad i Riksförsäkringsverkets register per den 31 december 1997, nämligen att han var ogift. Parterna har förhandlat i tvisten utan att kunna komma överens.

Förbundet har väckt talan i Arbetsdomstolen mot staden och yrkat att staden ska förpliktas att till S.E. utge

1. ekonomiskt skadestånd med 303 kr per månad från och med den 1 juli 2005 till och med den sista april 2007 jämte ränta enligt 6 § räntelagen på månadsvis förfallna belopp med början den 20 januari 2006 till dess betalning sker, samt
2. allmänt skadestånd med 25 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 20 januari 2006 till dess betalning sker.

Vidare har förbundet yrkat att Arbetsdomstolen ska förplikta staden att utge allmänt skadestånd till förbundet med 75 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 11 maj 2007 till dess betalning sker.

Staden har bestritt yrkandena. Beräkningen av det ekonomiska skadeståndet och räntan har vitsordats som skälig i och för sig.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

Arbetsdomstolen har inhämtat yttrande från de arbetstagarorganisationer som vid sidan av Lärarnas Riksförbund är parter i det omtvistade avtalet med Stockholms stad.

Till utveckling av talan har parterna anfört i huvudsak följande.

Förbundet

PFA 98 gäller för arbetstagare som är födda år 1938 eller senare och som varit anställda inom kommun, landsting, region, kommunalförbund eller kommunalt företag. PFA 98 trädde i kraft den 1 januari 1998 och ersatte det tidigare pensionsavtalet PA-KL.

PFA innehåller bestämmelser om ålderspension och efterlevandepension. Vid övergången till ett nytt pensionsavtal uppstod behov av att reglera den redan intjänade pensionsrätten för de arbetstagare som tidigare hade omfattats av PA-KL. Pensionsrätt definieras som rätt till pension i framtiden. Bestämmelsen i § 30 Mom. 1 har alltså till syfte att fastställa den intjänade pensionsrätten enligt PA-KL för de arbetstagare som fortsättningsvis skulle

omfattas av det efterföljande pensionsavtalet PFA 98. Av § 30 Mom. 1 punkten 2 framgår att folkpension och ATP ska bestämmas utifrån de uppgifter om civilstånd, poängår och medelpoäng som gällde för arbetstagaren den 31 december 1997, alltså dagen innan PFA 98 trädde i kraft. Beräkningen av den intjänade pensionsrätten sker därefter enligt vad som stadgas i PA-KL om livränta respektive kompletteringspension, varvid arbetstagaren tillgodoräknas det högsta värdet av dessa två. Kompletteringspensionen uppgår emellertid till olika belopp beroende på arbetstagarens civilstånd. Anledningen till detta är att kompletteringspensionen utgör det nettobelopp som behövs för att fylla ut skillnaden mellan tjänstepensionens civilståndsneutrala bruttoutfästelse enligt PA-KL och värdet av den civilståndsberoende allmänna pensionen i form av folkpension och ATP.

Folkpensionens storlek reglerades vid tillkomsten av PFA 98 i lagen om allmän försäkring (AFL). Av 6 kap. 2 § i den lagen framgick att folkpensionen för en ogift pensionsberättigad uppgick till 96 procent av basbeloppet, medan folkpensionen för en gift pensionsberättigad uppgick till 78,5 procent av basbeloppet. Vidare framgick av 10 kap. 1 § AFL att med gift pensionsberättigad skulle likställas en pensionsberättigad som stadigvarande sammanbodde med annan, med vilken den pensionsberättigade varit gift eller hade eller hade haft barn. Detta resulterar i att den framräknade kompletteringspensionen enligt § 30 Mom. 1 uppgår till ett högre belopp för en arbetstagare som den 31 december 1997 var gift eller likställdes med gift, jämfört med en arbetstagare som då var ogift.

Förbundets medlem S.E. är född 1941. S.E. gifte sig år 1966. Paret fick år 1975 en gemensam dotter. Makarna skilde sig år 1983 och flyttade isär. Inom ett år flyttade S.E. och hans tidigare hustru samman igen och levde som sammanboende. I mars år 2000 gifte sig de sig åter, och de är fortfarande gifta med varandra. S.E. var den 31 december 1997 således sammanboende med en person som han dels varit gift med, dels hade barn med.

Det högsta värdet av den intjänade pensionsrätten enligt § 30 Mom. 1 utgör i S.E:s fall en kompletteringspension beräknad utifrån att S.E. i civilståndshänseende per den 31 december 1997 likställs med gift. För S.E. blir nämligen värdet av kompletteringspensionen som gift pensionsberättigad högre än värdet av den livränta han nu erhåller. Skillnaden mellan dessa två värden uppgår enligt förbundets beräkningar till 303 kr per månad räknat från den 1 juli 2005, då S.E. började ta ut sin pension. Det är denna mellanskillnad som staden ska åläggas att utge till S.E.

Den gemensamma partsavsikten med § 30 Mom. 1 punkten 2 i PFA 98 har varit att staden, vid beräkningen av värdet av kompletteringspensionen för en arbetstagare, ska likställa en ogift arbetstagare med en gift arbetstagare på samma sätt som sker vid beräkningen av folkpension enligt 6 kap. 2 § och 10 kap. 1 § AFL.

Staden har, i egenskap av arbetsgivare, tecknat avtal med försäkringsbolaget SPP om administrationen av PFA 98. PFA 98 innebär en successiv aktualisering och beräkning av utgående pensioner. Parterna var vid tecknandet av

PFA 98 medvetna om att informationsinsatser skulle komma att krävas. Arbetstagarna skulle erhålla årlig information om pensionsbelopp m.m. även om detta kunde vara svårt att åstadkomma under en övergångsperiod framför allt när det gällde intjänad pensionsrätt och därmed sammanhängande garantiregler.

Förbundets uppfattning om innebörden av avtalets civilståndsbegrepp leder till att arbetsgivaren inte kan utgå från det formella civilståndet den 31 december 1997, utan måste göra viss utredning om de faktiska förhållandena för en enskild arbetstagare. Enligt förbundets uppfattning föreligger det inte några administrativa hinder mot att staden utreder om en arbetstagare som angivits som ogift i Riksförsäkringsverkets register uppfyller förutsättningarna för att i AFL:s mening likställas med gift.

Sammanfattningsvis gör förbundet gällande att den gemensamma partsavsikten med § 30 Mom. 1 punkten 2 i PFA 98 har varit att staden vid beräkningen av värdet av kompletteringspension ska likställa en ogift arbetstagare med en gift arbetstagare på samma sätt som sker vid beräkningen av folkpension enligt 6 kap. 2 § och 10 kap. 1 § AFL.

Staden

Den pensionsrätt som tjänats in enligt PA-KL baseras på de förhållanden som gällde för arbetstagaren den 31 december 1997. Den intjänade pensionsrätten enligt PFA 98 § 30 Mom. 1 utgörs som förbundet anför av det förmånligaste alternativet av antingen en livränta eller en kompletteringspension enligt PA-KL. I fall då en kompletteringspension har utgjort det förmånligaste alternativet har arbetstagarens civilstånd per den 31 december 1997 haft betydelse. Om övriga förutsättningar varit desamma, har en gift arbetstagare erhållit en högre kompletteringspension jämfört med en arbetstagare som vid nämnda tidpunkt var ogift. Anledningen härtill är att kompletteringspensionen utgör det nettobelopp som behövs för att fylla ut skillnaden mellan tjänstepensionens civilståndsneutrala bruttoutfästelse enligt PA-KL och värdet av en civilståndsberoende allmän pension i form av folkpension och ATP. För att alla arbetstagare skulle nå upp till samma bruttonivå, oberoende av om de var gifta eller ogifta per den 31 december 1997, krävdes att kompletteringspensionens utfyllnad var större för den arbetstagare som var gift eftersom denne arbetstagare erhöll en lägre allmän pension enligt lagen om allmän försäkring. Folkpensionen för en gift pensionsberättigad uppgår till 78,5 procent av prisbasbeloppet, medan folkpensionen för en ogift pensionsberättigad uppgår till 96 procent av prisbasbeloppet. Livräntan enligt PA-KL utgjorde emellertid en nettoutfästelse vars storlek var oberoende av folkpension och ATP.

Staden har vid sin beräkning utgått från att S.E. den 31 december var ogift och beräknade därför en kompletteringspension med utgångspunkt i civilståndet ogift som jämförts med alternativet livränta. Livräntan har då utgjort det förmånligaste alternativet för S.E.

Statens Pensionsverk (SPV) och KPA Pension (KPA) har i uppdrag från Riksförsäkringsverket att beräkna och betala ut allmän pension och tjänstepension. Denna hantering regleras genom avtal mellan Riksförsäkringsverket och KPA respektive SPV. Riksförsäkringsverkets dataregister innehåller uppgifter om bl.a. civilstånd i form av koder av vilka man kan utläsa om en person är gift eller ogift. För att kunna beräkna den intjänade pensionsrätten för närmare en miljon arbetstagare erhöll SPV och KPA registeruppgifter från Riksförsäkringsverket bl.a. om arbetstagarnas civilstånd, dvs. gift eller ogift.

Av lagen om allmän försäkring framgick att försäkringskassan, under vissa i lagen angivna förhållanden, kan fatta beslut om att jämställa en ogift pensionär med en gift samt att jämställa en gift pensionär med en ogift. Av Riksförsäkringsverkets anvisningar framgår att försäkringskassan på eget initiativ ska fatta ett sådant beslut om förutsättningarna föreligger härför och kassan fått kännedom om dessa. Enligt 20 kap. 8 § AFL hade den försäkrade en skyldighet att på eget initiativ lämna uppgift till Försäkringskassan om sådana förhållanden som kunde vara av betydelse för tillämpningen av AFL. Uppgiftsskyldigheten omfattade även sådana förhållanden som kunde läggas till grund för ett beslut av Försäkringskassan om att likställa en ogift försäkrad med en gift. Den försäkrade kunde begära omprövning av Försäkringskassans beslut.

Enligt stadens uppfattning framgår det av ordalydelsen i PFA 98 § 30 Mom. 1 punkten 2 att den gemensamma partsavsikten var att folkpension och ATP skulle bestämmas utifrån de *uppgifter* om civilstånd, poängår och medelpoäng som gällde för arbetstagaren den 31 december 1997. S.E. var per detta datum registrerad som ogift i Riksförsäkringsverkets dataregister. Han var också rent faktiskt ogift vid den tidpunkten. Det fanns inget beslut från Försäkringskassan om att S.E. skulle likställas med gift och någon utredning avseende civilståndet hade inte heller påbörjats. S.E. hade nämligen vid den här tidpunkten inte meddelat Försäkringskassan att han uppfyllde förutsättningarna för att jämnställas med gift enligt 10 kap. 1 § AFL.

Staden fastställde en kompletteringspension för S.E. med utgångspunkt i den föreliggande uppgiften om hans civilstånd. Vid en jämförelse mellan en kompletteringspension och en livränta var livräntan det förmånligaste alternativet för S.E.

Vid tillkomsten av PFA 98 förelåg det en gemensam partsavsikt som innebar att arbetsgivaren skulle basera värdet av ATP och folkpension på de uppgifter om civilstånd som gällde enligt Riksförsäkringsverkets dataregister. Det var praktiska, administrativa hänsyn som låg till grund för detta synsätt. Det hade inte varit rimligt att staden skulle ha haft en skyldighet att undersöka arbetstagarnas faktiska förhållanden mot bakgrund av att det var sammanlagt närmare en miljon arbetstagare som fördes över till det nya pensionssystemet. Förbundets ståndpunkt beträffande civilståndsbegreppet leder för övrigt till det egendomliga resultatet att ett jämställande skulle ske även i motsatt riktning, så att en gift arbetstagare i vissa fall skulle betraktas som ogift och

därmed få den lägre kompletteringspensionen. Slutligen kan framhållas att avtalet alltsedan dess tillkomst har tillämpats så att den intjänade pensionsrätten har fastställts på grundval uteslutande av de uppgifter som fanns registrerade hos Riksförsäkringsverket vid årsskiftet 1997/98.

Sammanfattningsvis har staden tillämpat § 30 Mom. 1 punkten 2 i PFA 98 avtalsenligt genom att fastställa värdet av S.E:s intjänade pensionsrätt med utgångspunkten att han hade civilståndet ogift den 31 december 1997. För den händelse domstolen skulle finna att staden har brutit mot avtalet görs gällande att det allmänna skadeståndet ska jämkas till noll.

Yttranden från övriga avtalsslutande organisationer

De övriga organisationer som på arbetstagsidan är parter i avtalet med Stockholms stad om tillämpning av PFA 98 har enligt 5 kap. 1 § andra stycket arbetstvistlagen beretts tillfälle att yttra sig i målet. Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR), på uppdrag av förbunden inom OFR:s kommunala förbundsområden, och Svenska Kommunalarbetsareförbundet har anfört sammanfattningsvis att de delar Lärarnas Riksförbunds uppfattning om tolkningen av avtalet. Samma uppfattning har tillkännagetts av Legitimerade Sjukgymnasters Riksförbund, Jusek, Sveriges Universitetslärarförbund, Kyrkans Akademikerförbund och Sveriges Fartygsbefälsförening. Vårdförbundet har förklarat att förbundet avstår från att yttra sig.

Domskäl

Principfrågan i målet gäller den regel i PFA 98 som i sak innebär att man vid beräkningen av kompletteringspensionen ska utgå bl.a. från den uppgift om civilstånd som gällde för arbetstagaren den 31 december 1997. Förbundets uppfattning är att regeln har den innebörden att man vid beräkningen av kompletteringspensionen ska likställa en ogift arbetstagare med en gift arbetstagare på samma sätt som enligt reglerna för den allmänna pensionen vid beräkningen av folkpension (ålderspension). Stadens standpunkt är att man vid beräkningen av kompletteringspensionen enligt avtalet ska utgå från den uppgift om den pensionsberättigades civilstånd som fanns registrerad i Riksförsäkringsverkets register den 31 december 1997.

Tvistefrågan har aktualiserats med anledning av beräkningen av den intjänade pensionen för S.E. Han var den 31 december 1997 ogift, men sammanboende med en kvinna som han varit gift med och som han även hade barn med. Enligt Riksförsäkringsverkets register var han den dagen ogift. Hans förhållanden var dock enligt vad som synes vara ostridigt i målet sådana att han med tillämpning av reglerna för den allmänna pensionen skulle likställas med gift. På grund av att hans intjänade pension beräknats med utgångspunkt i civilståndet ogift har S.E:s pension kommit att utbetalas med ett månadsbelopp som är 303 kr lägre än det belopp som skulle ha utgetts om han betraktats som gift. Den i målet avgörande frågan blir alltså om han vid tillämpningen av avtalet rätteligen skulle ha likställts med en gift pensionsberättigad.

Utredningen

Målet har avgjorts efter huvudförhandling. Vid denna har på begäran av förbundet hållits vittnesförhör med f.d. ombudsmannen och kanslichefen vid Offentliganställdas Förhandlingsråd H.G., ombudsmannen vid SACO H.M. och f.d. ombudsmannen vid Svenska Kommunalarbetsareförbundet P.O.R. På begäran av staden har hållits vittnesförhör med f.d. pensionsförhandlaren för Landstingsförbundet C.K., förhandlingsledaren vid Sveriges Kommuner och Landsting A.Å., pensionschefen i Stockholms stad B.B.N., f.d. produkt/avtalsspecialisten hos Statens Pensionsverk B.S. samt pensionsspecialisten vid KPA Pension G.H.

Vad innebär PFA 98 beträffande den pensionsberättigades civilstånd?

Av utredningen framgår att tillkomsten av PFA 98 innebar en omfattande pensionsreform, där en av frågeställningarna gällde hur man skulle reglera den intjänade pensionsrätten för alla de arbetstagare som vid avtalets ikraftträdande omfattades av det tidigare pensionsavtalet PA-KL. Av utredningen framgår att förhandlingarna på det centrala planet fördes parallellt för såväl kommuner som landsting. Det var ett stort antal arbetstagare som berördes av reglerna om den intjänade pensionsrätten. C.K., som deltog i förhandlingarna som företrädare för Landstingsförbundet, har inför domstolen lämnat uppgiften att det var närmare en miljon arbetstagare som berördes av reglerna om intjänad pensionsrätt.

Beträffande vad som förekom under förhandlingarna har C.K. vid huvudförhandlingen i målet berättat bl.a. följande. Som hon uppfattade saken var parterna överens om att det var de uppgifter som fanns tillgängliga hos Riksförsäkringsverket per den 31 december 1997 som skulle ligga till grund för beräkningen av den intjänade pensionsrätten. Den enskildes faktiska förhållanden skulle inte utredas, utan man skulle gå på den uppgift – gift eller ogift – som fanns registrerad. Detta var ingen stor fråga under förhandlingarna. Parterna var medvetna om att det hade betydelse för pensionen att man inte skulle kunna jämföra en ogift pensionsberättigad med en gift. Man valde att utgå från den registrerade uppgiften om civilstånd helt enkelt därför att det inte fanns något praktiskt genomförbart alternativ. Systemet skulle administreras av KPA och SPV, som skulle kunna hämta de aktuella uppgifterna direkt hos Riksförsäkringsverket. Om de inte kunde utgå från den registrerade uppgiften, skulle familjeförhållandena för varje pensionsberättigad vid årsskiftet 1997/98 behöva efterforskas.

Beträffande vad som förekom vid förhandlingarna har lämnats uppgifter även av H.G., H.M. och P.O.R., vilka företrädde arbetstagarorganisationerna. Enligt deras uppgifter förekom det under förhandlingarna ingen som helst diskussion i frågan om civilståndet. De har berättat att de utgick från att det vid beräkningen av den intjänade pensionsrätten skulle beaktas att en pensionsberättigad kunde vara att likställa med gift på samma sätt som enligt regleringen för den allmänna pensionen.

Arbetsdomstolen finner på grundval av utredningen inte visat att parterna vid förhandlingarna kom fram till någon gemensam uppfattning i frågan om civilståndsbegreppet enligt avtalet. Vid fastställande av avtalets innebörd får därför andra omständigheter beaktas. Av intresse är därvid vad staden har anfört om de efterforskningar som skulle behöva utföras om man vid beräkningen av kompletteringspensionen skulle beakta sådana omständigheter som enligt de allmänna pensionsreglerna skulle medföra att en ogift pensionsberättigad blir att likställa med gift. Om sådana omständigheter skulle beaktas, skulle det tydligen för varje ogift pensionsberättigad behöva utredas om han eller hon vid den avgörande tidpunkten, den 31 december 1997, sammanbodde med och hade barn tillsammans med annan person. På motsvarande sätt skulle det tydligen för varje gift pensionsberättigad behöva utredas huruvida han eller hon inte sammanbodde med sin make och av det skälet skulle likställas med ogift. Åtminstone i vissa fall synes det vara tänkbart att utredningen skulle komma att göras ganska lång tid efter den angivna avgörande tidpunkten. Med tanke på att införandet av PFA 98 berörde ett mycket stort antal arbetstagare är det uppenbart att behovet av utredning totalt sett skulle kräva förhållandevis stora resurser. Enligt domstolens mening bör avtalet inte tilläggas en innebörd som skulle leda till så pass långtgående konsekvenser, såvida inte parterna vid förhandlingen varit uttryckligen ense om detta – vilket som framgått inte är fallet här – eller det har stöd av avtalets ordalydelse.

Av avtalstexten framgår inte att man vid sidan av civilståndet, dvs. det formella civilståndet, skulle beakta sådana omständigheter som i andra sammanhang medför exempelvis att en ogift pensionsberättigad blir att likställa med gift. Tvärtom anges i avtalstexten att pensionen ska bestämmas utifrån den *uppgift* om civilstånd som gällde för arbetstagaren vid den avgörande tidpunkten. Formuleringen får anses väl förenlig med vad C.K. har anfört om att det var den registrerade uppgiften som avsågs, inget annat.

Mot bakgrund av det anförda kommer Arbetsdomstolen till slutsatsen att bestämmelsen i § 30 mom. 1 punkten 2 i det omtvistade hänseendet inte kan anses ha den innebörd som förbundet har gjort gällande. Detta leder till att förbundets talan ska avslås.

Rättegångskostnader

Vid denna utgång ska förbundet som förlorande part ersätta stadens kostnader i målet. Det belopp som staden yrkat har vitsordats som skäligt av förbundet.

Domslut

1. Arbetsdomstolen avslår Lärarnas Riksförbunds talan.
2. Lärarnas Riksförbund ska ersätta staden för dess rättegångskostnader med femtiotvå tusentvå hundrasextiotvå (52 262) kr, varav 50 000 kr avser ombudsarvode, jämte ränta på det förstnämnda beloppet enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom till dess betalning sker.

Ledamöter: Michaël Koch, Lars Johan Eklund, Folke K. Larsson, Håkan Torngren, Monica Johanson, Bo Almgren och Lars E. Rabenius. Enhälligt.

Sekreterare: Inge-Marie Nilsson